

DOSYA NO : 140

Dr. Ensar KÜÇÜKALTAN¹ | UGSAM Araştırmacısı | EYLÜL 2021

AFRIKA BİRLİĞİ İŞLEVSEL Mİ?

Dünya savaşları sonrasında uluslararası toplumun barışçıl bir şekilde bir arada nasıl yaşayacağına dair pek çok fikir ortaya atılmıştır. Nitekim Milletler Cemiyeti böyle bir düşünce ile ortaya çıkmış ancak yapısındaki eksiklikler sebebiyle ikinci büyük savaşı engelleyememiştir. Sonrasında Birleşmiş Milletler yapılanmasına gidilmiştir. Bugün yaşanan pek çok katliam ve soykırımda bu kurumun da özünde etkisiz olduğu anlaşılmıştır. Ruanda'dan Bosna'ya, Arakan'dan Sincan'a kadar geniş bir coğrafya üzerinde değerlendirildiğinde, gerçekten de BM'nin misyonunu yerine tam olarak yerine getiremediği tezi doğrudur.

Benzer motivasyonla kurulan bir diğer yapı, bölgesel bağlamda kendisinden büyük beklentilerin olduğu Afrika Birliği'dir. Bu yazıda birliği biraz daha yakından tanımaya çalışacağız. Yapısını inceledikten sonra da misyonunu gerçekleştirip gerçekleştirmediğine odaklanılacaktır.

¹ UGSAM Afrika Araştırmaları Direktörü

Afrika Birliği'nin Kuruluşu ve Yapısı

Afrika Birliği (AU), daha önce benzer bir yapıda kurulmuş olan ve uluslararası arenada Afrika'yı bütüncül bir yapı olarak temsil etmeyi hedefleyen Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) yerini alarak 2002 yılında resmi olarak kurulmuştur. Kıtaya karşı ayrımcılığa son verme, birleşik Afrika düşüncesi ve kıta barışı gibi hedeflerle doğan bu kurumların tüm kıta ülkelerini temsil etmesi hedeflenmiştir. Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'daki merkezi ile 55 farklı ülkenin üyesini temsil etmektedir.

Birlik pek çok açıdan Avrupa Birliği ile karşılaştırılmaktadır. AB'de olduğu gibi Afrika Birliği'nin de kendine ait bir kurucu yasası bulunmaktadır. 2001 yılında Togo'da kabul edilen bu yasa doğrutusunda birliğin hedefleri tüm Afrika'da Pan-Afrika düşüncesi, entegrasyon, insan hakları, barış ve demokrasiyi temsil etme olarak belirlenmiştir.

Hükümetler arası (intergovernmental) bir kurum olarak Afrika Birliği, yetkisini, kaynaklarını ve nihayetinde gücünü üye devletlerinden alır. İleriye yönelik plan ve programlarını da üye devletler ve onların seçtiği organlar belirlemektedir. Buna rağmen ECOWAS gibi bölgesel birliklerin gündemi kimi zaman Afrika Birliği'nden daha fazla önemsenmekte ve bu durum birliğin yeterince güçlü olmadığı kanısına yol açmaktadır. Bu düşüncenin son zamanlarda iyice yaygınlaşması sebebiyle pek çok ülke Afrika Birliği'ni yapısında reformlar yapmaya çağırılmaktadır.

Tablo : Afrika Birliği Yapısı

Meclis	
Yürütme Konseyi	
Teknik Uzmanlık Komiteleri	Kalıcı Temsilciler Komitesi
Barış ve Güvenlik Konseyi	
Afrika Birliği Komisyonu	
Pan-Afrika Parlamentosu	
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey	
Hukuk, İnsan Hakları Organları	
Finansal İşler	
Değerlendirme Mekanizmaları	
Bölgesel Ekonomi Birlikleri	

Kaynak : African Union Handbook, 2019.

Meclis (Assembly), Afrika Birliği'nin en tepedeki politika belirleme ve karar alma organıdır. Tüm Afrika devlet başkanlarını bir araya getirir ve yılda en az bir kez toplanır. Afrika Birliği'nin politikaları ve öncelikleri üzerinde anlaşma burada sağlanır ve politikalar ile kararların uygulanmasını izler.

Yürütme Konseyi, yılda en az iki kez olağan oturumda toplanır ve tüm üye devletlerin bakanlarından (genellikle dışışleri bakanlarından, ancak bazı durumlarda diğer bakanlıklardan) oluşur. Meclise başkanlık eden üye devlet, Yürütme Konseyine de başkanlık eder ve bir yıl süreyle görev yapar. Konsey, Meclis'in dikkate alması için gündem hazırlamakla görevlidir. Ayrıca diğer Afrika kurumları ve Afrika'nın ortakları ile işbirliğini ve koordinasyonunu teşvik eder.

Afrika Birliği Komisyonu (AUC) ise yürütme işlevine sahiptir. Meclis ve Yürütme Konseyi tarafından verilen görevler de dâhil olmak üzere Afrika Birliği'nin günlük yönetiminde merkezi bir rol oynar. Komisyonunun rolü, üye devletlere Afrika Birliği programlarını ve politikalarını uygulamada yardımcı olmaktır. Komisyon Üyeleri her dört yılda bir seçilir ve pozisyonları bir kez yenilenebilir.

Birlik Başarılı mı?

Birliğin pek çok alanda Afrika için politikaları bulunuyor. Ticaretten çatışmalara kadar uzanan başlıkların kaç tanesinde başarılı olduğu ise tartışmalı bir durumda. Özellikle son dönemde kıta genelinde artan silahlı şiddet ve çatışmalar birliğin barışı sağlama ve güvenlik fonksiyonunu sorgulanır hale getirdi. Kıta genelinde çatışmaları sona erdirmek adına 2016 yılında Lusaka Yol Haritası kabul edildi.

Belge, atılması gereken 54 pratik adımın ana hatlarını çizdi. Siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve hukuki konulara odaklanılan bu haritanın 2020 yılına dek çatışmaları sonlandırması umuluyordu. Afrika'ya özel bir barış koruma gücünün konuşlandırılması için yeterince fon sağlanmasından, isyancıların onların destekçilerinin silahlara erişmesini engellemeye kadar geniş bir yelpazede çözüm önerisi sunan bu harita başarısız oldu.

Bildirgenin yayınlandığı tarihte, Afrika yüksek düzeyde çatışmaya sahipti. Afrika'da devlet ve devlet dışı aktörler 1990 ile 2015 yılları arasında yaklaşık 630 silahlı çatışma yürüttü. Devlet dışı aktörler tarafından yönetilen çatışmalar, küresel çatışmaların %75'inden fazlasını oluşturuyor.

Afrika Birliği'nin kıtanın birçok yerindeki çatışmalarda etkisiz kalmasının yanında darbelere karşı tutumu da sorgulanmaktadır. Örneğin Mısır ve Zimbabve'deki darbelere yüksek sesle itiraz etmeyen birliğin Sudan'daki darbeye karşı daha net bir duruş sergilemesi, farklı standartların olduğunu tartışmaya açmıştır. Mısır'ın darbe sebebiyle üyeliğini askıya alıp sonradan vazgeçen, Zimbabve'ye hiçbir yaptırım uygulamayan birlik, Sudan'daki darbe sebebiyle ülkenin üyeliğini hala askıya alınmış durumda tutmaktadır.

Libya'da yaşananlarda da birliğin etkisizliği bir kez daha ortaya çıktı. Bu etkisizlik iki sonucu beraberinde getiriyor. Birincisi başka hiçbir çatışma bölgesinde olmadığı kadar yabancı savaşçının Afrika'ya gelmesi, diğeri de ülkelerin ekonomik çıkar elde etmek adına ülke üslerini yabancı güçlere kiralaması.

Yabancı aktörlerin kıtaya üs kiralayarak yerleşmesi ve çıkarlarına uygun güzergahları kontrol altına almaları kıtanın bağımsızlığı açısından büyük bir risktir. ABD, Çin veya diğer güçlerden milyon dolarlık gelirler elde eden bazı ülkeler, ekonomik çıkarlar uğruna kendilerinin bağımsızlığını tehlikeye düşürmektedirler.

Tüm risklere karşın Afrika Birliği, üye devletlerin topraklarındaki çatışmalara müdahale etme yeteneğini sınırlayan ilkeleri ele almak için Kurucu Yasasını yeniden gözden geçirmelidir.

Bu tür ülkelerde uzun vadeli istikrar için sağlam mevzuat, politikalar, kurumlar ve mekanizmalar oluşturmak için zemin hazırlamalıdır. Çatışma ya da darbelere karşı kınamalardan öte sahada olmalıdır.

Afrika'nın çoğu bölgesinde özellikle teröre karşı savaşta hükümetler yabancı güçlerden yardım istemekte ve başka ülkelerin silahlı kuvvetlerini kendi topraklarına çağırılmaktadır. İkili anlaşmalar üzerinden kurulan bu düzende Afrika Birliği genellikle dışarıda kalmakta veya tutulmaktadır. Ekonomik ve sosyal anlamda görece daha iyi bir durumda olan bu büyük yapının, güvenlik konusunda bu kadar zayıf ve önemsenmeyen bir aktöre dönüşmesi bir hayal kırıklığıdır.

Avrupa Birliği işleyişinden pek çok konuda etkilenen ve örnek alan bu yapının silahlı güçler hususunda Avrupa'yı örnek alması mümkün değildir. Europol gibi örnekler üzerinden okunamayacak Afrika gerçekliği, Avrupa'nın çatışmasızlık ve barış kuramlarından oldukça farklıdır. İsyanlar, sınır çatışmaları, iç karışıklıkların tamamında silahlı eyleme dönüşen süreç, Avrupa'da olduğu gibi diyalog yoluyla değil, yine silah yoluyla çözülmektedir.

Böyle bir ortamda Avrupa iyimserliği ile sorunların çözüleceğine inanmak gerçekçi değildir. Seçimlerin bile çoğu bölgede çatışma altında yapıldığı, bazı ülkelerde kaybedenlerin silaha başvurduğu bir gerçeklik, idealist bir bakış açısıyla çözüm sınırını aşmaktadır.

Birliğin eskiden benimsediği müdahale etmeme ilkesi bugün kayıtsız kalmamaya dönüşse de sahadaki gerçeklikle teori arasındaki büyük fark sürmektedir. Yapılması gereken en önemli husus, bugüne dek oluşturulması hedeflenen müdahale gücünün sağlam bir temele oturtulması ve bunun ardından yabancı güçlerin kıtadaki müdahale alanlarının orta vadede azaltılmasıdır.

Mali'deki bir problemin çözümü Paris'te değil, Addis Ababa'da tasarlanmalı, Madagaskar'daki sorun kıta dışına çıkılmadan çözülebilmelidir. Afrika Birliği kıtadaki çatışmaların durdurulmadıkça refaha ulaşamayacağını vurgulamakta ve oldukça isabetli bir tespit yapmaktadır. Ancak bununla beraber Afrika Birliği'nin tek görevi tespit yapmak değil, çözümün parçası haline gelmek olmalıdır. Daha bağımsız ve daha aktif bir birliğin kıta üzerindeki neokolonyal düşüncelere karşı da sağlam bir duruş olacağı açıktır. Birlik bunu yaparken Dünya'daki başka örneklerden elbette yararlanmalı fakat kendi dinamiklerini göz önünde bulundurarak yeniden yapılanmalıdır.